

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушко А. Н. О проблеме психофизиологической реабилитации / А. Н. Глушко, Б. В. Овчинников // Военно-медицинский журнал. - 1994. - № 3. - С. 46-48.
2. Красько В. Г. Секреты психологической войны / В. Г. Красько. - Минск: Харвест, 1999. - 448 с.
3. Лютов В. В. , Шепелева Е. В. Современные подходы к вопросам медико-психологической реабилитации летного состава / В. В. Лютов, Е. В. Шепелева. // Росс. психiatr. журн. - 2001. - № 1. - С. 24-26.
4. Маклаков А. Г. Военная психология / А. Г. Маклаков. - СПб.: Питер, 2004. - 463 с.
5. Полянцева О. И. Психология / О. И. Полянцев. - Ростов н/Д: "Феникс", 2002. - 416 с.
6. Разумов С. А. Эмоциональный стресс в условиях норм и патологии человека / С. А. Разумов. - Л. : Медицина, 1996. - С. 9-27.
7. Рудестам К. Е. Групповая психотерапия / К. Е. Рудестам. - СПб.: Питер Ком, 2000. - 384 с.
8. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме / Ганс Селье. - М.: Знаний, 1960. - С. 36.
9. Човдырова Г. С. Проблемы повышения психологической стрессоустойчивости личного состава системы МВД России в экстремальных условиях / Г. С. Човдырова. - М.: ВНИИ МВД 1998. - 156 с.

УДК 159.9

***Поляков І.О.**, начальник відділення впровадження психотренінгових технологій науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології УЦЗУ*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У АЛЬПІНІЗМІ

Статтю присвячено вивченню питання історичних аспектів психологічного дослідження альпінізму.

Ключові слова: спортивний альпінізм, промисловий альпінізм, Державна спеціалізована аварійно-рятувальна служба пошуку і рятування туристів МНС, екстрем, психологічне дослідження.

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день мало робіт, присвячених психологічному дослідженню та психологічному забезпеченню альпіністів – спортсменів, альпіністів – промисловців та альпіністів-рятувальників МНС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою психологічного забезпечення навчальних програм і програм підготовки в альпінізмі займаються Горін Ю. В., 1989, Захаров П. П., 1988 та ін. До теперішнього часу захищено дві дисертаційні роботи (Баштинский А. И., 1977 і Байковский Ю. В., 1989) і опубліковано ряд статей з психологічної і морально-вольової підготовки альпіністів (Лінчевський С.Є., 1989; Романенко М.І. 1981; Мартинов І.А. і Мартинов А.І., 1989; Целовахін В. В., 1989 та ін.). Однак у цих роботах не відбито психологічний аспект навчання альпіністів подоланню екстремальних ситуацій.

Метою нашої роботи є вивчення питання історичних аспектів психологічного дослідження альпінізму.

Виклад основного матеріалу. Перші спілкування людей з горами ще у древні часи викликали в людей містичні й релігійні заобони. Вершина Олімп у Греції вважалася обителлю богів. Гора Фудзіяма завжди вважалася священною в Японії. Багато назв гір переводяться як "Мати богів", "Обитель богів", але найчастіше гори кликали у людей страх і поклоніння як місце мешкання таємничих сил. Найбільш древні сліди культури людини були знайдені на вершині Риффельхорна (Швейцарія) на висоті 2927 м і відносяться до бронзового століття – II-I вв. до н.е. Окремі випадки сходжень на вершини гір можна простежити, починаючи з XIII століття. Жертовні вівтарі індіанців Атакаменьо були побудовані поруч із вершиною Льюлайласо 6723 м, ще до відкриття Америки, приблизно в 1490 році. Свою безперервну історію як вид спорту альпінізм веде з 1850-х років. Початковий період розвитку пов'язаний з досягненнями, насамперед, британських альпіністів. Зародження вітчизняного альпінізму можна віднести до 1829 року. Ф. Паррот разом з вірменським письменником Х. Абовяном піднялися на Великий Арарат висотою 5156 м. Майже одночасно було зроблене сходження Кілара Хаширова на Східний Ельбрус (5621 м), у складі експедиції Російської Академії наук і військ Кавказької лінії під керівництвом генерала Г. Еммануеля. Першими альпіністами Російської імперії були вчені-мандрівники, топографи: П. Семенов-Тяньшанський, Н. Пржевальський, А. Федченко, І. Мушкетов, А. Пастухов. Український і Харківський альпінізм і туризм пов'язані з іменами Миколи Криленка, що вчився в Харківському Університеті (1914-1916рр.) і

зробив кілька сходжень у швейцарських Альпах. Найбільш активний період становлення альпінізму й туризму в Харкові й Україні пов'язаний з ім'ям Михайла Тимофійовича Погребецького. З 1927 по 1933 р. він організував і провів 7 українських науково-спортивних експедицій у малодосліджені в той час райони Тянь-Шаню. 11 вересня 1931 року троє харків'ян – М. Погребецький, Б. Тюрін і Ф. Зауберер – зробили першосходження на вершину Хан-Тенгі (6995 м), що тоді вважалася вищою точкою Тянь-Шаню. З вершини Хан-Тенгі на півдні ті, хто сходили, побачили вершину, що за висотою могла суперничати з Хан-Тенгі. Через 12 років експедиція військових топографів установила, що ця вершина майже на півкілометра є вищою й її було названо піком Перемоги (7439 м). Першосходження на вершину Хан-Тенгі було першим висотним сходженням у країні, зробленим вітчизняними (радянськими) альпіністами. Це було найбільшим альпіністським досягненням того років. Західна преса докладно висвітлювала звіти про сходження на Хан-Тенгі, відзначаючи, що "троє українців можуть із повним правом пишатися своїм успіхом – першою великою альпіністською перемогою у високогірному Тянь-Шані". У вітчизняному альпінізмі великою популярністю користується програма сходжень на всі семитисячники СРСР - СНД. Вона передбачає сходження на вершини вище 7000 метрів: пік Комунізму – 7495 м (нині – пік Самани), пік Перемоги (7439 м), пік Е. Корженевської (7105 м), пік Леніна (7131 м), Хан-Тенгі (6995 м) (нові виміри показали висоту 7010 м) [1].

Історія промислового альпінізму нараховує не одну сотню років. Ще у вітрильному флоті виконувалися різні роботи в підвішеному на мотузках стані. Саме звідси у промисловий альпінізм «прийшло» багато вузлів. Роком народження альпінізму прийнято вважати 1786 рік – у цей час було підкорено найвищу вершину Альп – Монблан. Хоча історії відомі й більш ранні сходження, наприклад, сходження Петра I на гору Броккен або Франческо Петрарки на Мон-Венту – одну з альпійських вершин. Пізніше, в 1830 році, відбулося унікальне за сміливістю сходження на вершину шпиль Петропавлівського собору в Петербурзі. Його здійснив 23-літній селянин з Ярославської губернії Петро Телушкін. Необхідно було поправити ушкоджений хрест, що увінчує шпиль, але для цього було потрібно спорудити дорогі ліси. Петро Телушкін визвався зробити цю роботу за допомогою мотузкової петлі. Захлиснувши петлю навколо підстави шпиля й об'язавшись нею, він, тримаючись за ребра покрівельних листів, що виступають усього на 5 сантиметрів, при величезному скупченні народу піднявся до самої підстави хреста й, зробивши не-

обхідні виправлення, благополучно спустився назад. За цей подвиг Петро Телушкін був нагороджений срібною медаллю «За ретельність». Здавна людина прагнула до освоєння нових життєвих просторів. У результаті воєн, з релігійних мотивів або із цікавості, вона проникала усе вище в гори Альп, Гімалаїв, Кавказу, Середньої Азії. А для цього потрібно було, крім уміння пересуватися по гірському рельєфу займатися господарською діяльністю: будувати дороги й мости, будівлі й фортеці. І в наш час ці будівлі викликають замилювання: висічені у стрімких кам'яних стінах монастирі, печера Бетлеми на Кавказі, монастирське місто у скелях поблизу Севастополя. До цих споруджень важко добратися й із сучасним альпіністським спорядженням. Крім господарської, альпіністські навички були потрібні й в інших сферах життя. Альпіністська підготовка потрібна була армійським підрозділам, що діють у горах. Потрібним і корисним виявився альпінізм при науковому освоєнні гірських районів. Спочатку він був необхідним таким наукам про землю як гідрологія, геологія, географія, гляціологія. Потім альпінізм «знадобився» навколом земним і навіть неземним наукам: метеорології й астрономії. Виникла потреба у метеостанціях, розташованих у гірських районах. Постала потреба у високогірних обсерваторіях – адже гірське повітря, на відміну від рівнинного, майже не містить оптичних забруднень, викликаних промисловими. У Росії прикладному значенню альпінізму особлива увага приділялася вже з початку 20-го століття. У довоєнному альпінізмі головним, мабуть, був його «внесок» до географічного освоєння гірських районів, що «склалися» в ті часи в основному з «білих плям». Важко зрівняти із чим-небудь легендарні експедиції під керівництвом Отто Шмідта, Миколи Криленка. Хіба що з пішими походами сучасних аматорів «екстрема» до Північного полюса. У тридцятих роках видатні радянські альпіністи брати Віталій і Євгеній Абалакови допомогли геологам виявити родовище олова на Памірі. Послуги їх виявилися неоціненними для геологів саме тому, що, завдяки ретельним тренуванням на красноярських Стовпах, Абалакови стали прекрасними скелелазами. Під час Великої Вітчизняної війни альпіністи покривали маскувальними чохлами золочені шпилі й куполи Ленінграда, рятуючи їх від бомбування. У числі цих альпіністів були О. Фірсова, А. Пригожаєва, Т. Візель, А. Земба, М. Шестаков, М. Бобров. У післявоєнний час альпінізм набув більше спортивної спрямованості, почався період здійснення складних і надскладних сходжень. Починається організація чемпіонатів світу з альпінізму. Одночасно зросла й потреба народного господарства в прикладному застосуванні альпінізму. З'являються альпіністи, що вибрали верхо-

лазні роботи різного роду своєю професією. В 50-ті роки це були: сажотрус К. Клецько, малярі-висотники харків'яни П. Шило й Е. Калашников і багато інших [2].

Альпінізм – вид спорту високої психологічної напруженості. Як вид діяльності, що проходить в екстремальному середовищі, альпінізм характеризується підвищеним ризиком. Складна структура альпіністської діяльності висуває високі вимоги до рівня функціональної готовності, що, поряд з іншими компонентами, містить у собі і психічну готовність. Як відомо, адекватною реакцією на несподівані зміни ситуацій, що тягнуть за собою загрозу безпеці, є переадаптація. Однією з умов переадаптації людини до обстановки, пов'язаної із загрозою для життя, є готовність до дії в умовах, що зненацька змінюються (Лебедев В.І., 1989). Відомо також, що термін «екстремальні впливи» середовища може бути використаний тільки як сполучений з поняттям «екстремальний стан» (Китаєв-Смик Л. А., 1983). Тому питання функціональної готовності й питання адекватних психологічних станів у процесі навчання до подолання екстремальної ситуації є одними із основних.

У спортивній психології тема функціональної готовності спортсменів і керування психічним станом є актуальною і розробленою (П. К. Анохін, 1968; А. Ц. Пуні; Е.П. Ільїн 1978; А. В. Алексєєв, 1983; В. С. Фомін, 1984; Ю. Я. Кисільов, 1989; В. Ф. Сопов, 1995 і ін.).

Однак на відміну від інших видів спорту, де час виступу на змаганні є порівняно невеликим, в альпінізмі спортсмени мають справу зі сходженнями, які можуть тривати до декількох днів. Тому модель «оптимального бойового стану» спортсмена, що розрахована на керування в основному передстартовим станом, в альпінізмі є малоефективною. Для альпінізму необхідні моделі керування станом у тривалому періоді діяльності. Це вимагає системного підходу в описі взаємодії спортсменів з екстремальним середовищем у процесі сходження, що властиво і являє собою проблему [3].

Для вирішення цієї проблеми в роботі психічна напруженість в альпіністській діяльності розглядається як результат деякої диспозиції між вимогами екстремального середовища й можливістю особистості на конкретному етапі їхньої взаємодії. Цей підхід дозволяє диференційовано досліджувати й описати структуру і характер взаємодії особистості з екстремальним середовищем, виявити як конкретні фактори середовища, які породжують екстремальний стан у спортсменів, так і слабку ланку у функціональній системі організму людини і психологічних механізмах його життєзабезпечення. Це є основою для побудови системи психологічного забезпечення навчання

подоланню екстремальних ситуацій альпіністами. Альпінізм – специфічний вид людської діяльності, його зміст не вичерпується тільки спортивними аспектами. Це система знань, умінь і навичок, що дозволяють людині успішно й безпечно переборювати різні форми гірського рельєфу (скельний, льодовий, сніжний), тривалий час жити й працювати в умовах високогір'я. Альпінізм можна розглядати у двох площинах: як вид спорту високої психологічної напруженості і як вид професійної діяльності, що проходить у небезпечному середовищі, що характеризується підвищеним ризиком для життя й здоров'я його суб'єкта. Сучасний альпінізм як вид спорту сформувався одночасно з усією структурою радянського спорту в 30-х роках ХХ сторіччя. Альпінізм створив сприятливе середовище для формування цілого ряду гірських видів спорту. Спочатку вони виникали як види спеціальної підготовки альпіністів, а потім відділялися й перетворювалися в самостійні види спорту. Сформувалося кілька напрямків прикладного альпінізму, що включає в себе всі види діяльності, пов'язані із застосуванням альпіністської техніки в гірських і міських умовах. Всі ці напрямки поєднує один важливий, фундаментальний момент – необхідність базової альпіністської підготовки, що базується на принципах забезпечення безпеки при здійсненні сходжень і дотриманні правил страхівки. Ми розглянемо альпінізм як прикладний вид професійної діяльності, що протікає в міських умовах. Промисловий альпінізм, або «промальп», – одна з популярних і, безсумнівно, перспективних сучасних робочих професій, пов'язана з підвищеним ризиком. Промисловий альпінізм – це спеціальна технологія виконання висотних робіт на промислових та інших об'єктах, при яких робоче місце досягається за допомогою підйому або спуску по мотузці, або з використанням інших альпіністських методів пересування і страхівки. При виконанні робіт методами промислового альпінізму застосовується, як правило, дві технології. Основна технологія – це спеціальна альпіністська технологія, що дозволяє швидко, оптимально, без застосування лісів, риштування або спеціальних машин і механізмів пересуватися у просторі й досягати потрібного місця. Друга технологія – спеціально розроблена технологія виконання виробничого завдання, що склалася історично в конкретній професійній сфері без спирання на альпіністські традиції, наприклад технологія монтажу, технологія ремонтних робіт і т.п. Потрібно сказати, що поняття "промисловий альпінізм" давно застосовується самими альпіністами, але в офіційному єдиному тарифно-кваліфікаційному довіднику робіт і професій робітників у нашій країні ця спеціальність з'явилася тільки у травні 2001 року. Але фактич-

но таке поняття існує досить давно, з 40-х років ХХ століття. Тоді при будівництві ГЕС у гірських районах довелося залучати фахівців, що вміють працювати на гірському рельєфі. Навички спортивного альпінізму стали застосовувати для «оборки» гірських схилів (очищення від небезпечних каменів і зміцнення) біля доріг і закріплення небезпечних каменів, при рятувальних роботах. Під час Великої Вітчизняної війни альпіністські методи використовували при здійсненні світломаскування, маскування шпилів і куполів будинків. Зокрема альпіністи покривали маскувальними чохлами золочені шпилі й куполи Ленінграда – «золоті вершини» міста – Адміралтейство, Ісаакіївський собор, шпиль Петропавлівської фортеці. Ці орієнтири без маскування були добре видні фашистам здалеку не тільки в сонячні дні, але й у місячні ночі. Купол Ісаакія й дзвіниці покрили кульовою олійною фарбою, Адміралтейський шпиль накрили величезним чохлам масою близько півтонни й обмотали реп-шнуром, щоб не парусив. Шпиль Петропавлівки теж пофарбували... У числі альпіністів, що виконували ці роботи були О. Фірсов, А. Пригожаєв, Т. Візель, А. Земба, М. Шестаков і М. Бобров. Пік історії промальпу почався наприкінці 90-х років і був пов'язаний, у першу чергу, зі збільшенням поверховості в міському будівництві. Сьогодні промисловий альпінізм може серйозно конкурувати з різними видами проведення робіт на висоті, коли застосування піднімальних механізмів є невігідним, утрудненим або взагалі технічно неможливим. Область діяльності промислових альпіністів є достатньо широкою: ремонтно-будівельні роботи на висотних конструкціях, мостах, зводах тунелів, у газоходах, димарях; покрівельні й фасадні роботи; ревізії споруджень і виявлення дефектів висотних конструкцій; реставраційні роботи; герметизація міжпанельних швів і віконних стиків; монтаж і демонтаж реклами, супутникових антен, кондиціонерів; миття вікон; видалення бурульок з дахів. Таким є далеко не повний перелік операцій, які може виконувати промисловий альпініст у міських умовах. Іноді люди замовляють нетрадиційні послуги, як от: родина може влаштувати сюрприз на Новий рік для дітей – запросити на свято Діда Мороза, що ввійде у квартиру через вікно.

Також знання і вміння альпіністів є необхідними у гірських районах для забезпечення безпеки в зонах туристичних баз, при проведенні експедицій та екскурсій, виробничої діяльності, на зйомках фільмів. Саме для цього було створено Державну спеціалізовану аварійно-рятувальну службу пошуку і рятування туристів МНС у вересні 2006 року. Основні завдання служби:

- забезпечення екстреного реагування підпорядкованих по-

шуково-рятувальних формувань в зонах їх відповідальності на надзвичайній ситуації, що спричинені туристичною діяльністю;

- загальне планування і контроль за проведенням підпорядкованими пошуково-рятувальними формуваннями в зонах їх відповідальності запобіжно-профілактичних заходів, що підвищують безпеку туризму;

- координація дій пошуково-рятувальних та аварійно-рятувальних формувань, які залучаються до пошуково-рятувальних, аварійно-рятувальних робіт та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій регіонального та державного рівнів у зонах відповідальності [4].

Описуючи професійний простір діяльності альпініста, ми будемо спиратися на поняття небезпечного середовища. За визначенням «середовище» являє собою сукупність фізичних (природних), природно-антропогенних (культурних ландшафтів, населених місць) і соціальних факторів життя людини. Відповідно небезпечним воно буде у випадку, якщо вищевказані фактори породжують в організмі людини або граничний, або позамежний стани, що роблять неможливим його подальше функціонування. Необхідно акцентувати увагу на тім, що небезпечне середовище всіма дослідниками розглядається через призму можливостей людини. Для опису небезпечного простору професійної діяльності потрібно одночасно враховувати як вимоги небезпечного середовища, так і можливості людини. Причому мають бути враховані впливи на людину всіх факторів у їхній сукупності. Ми вважаємо за можливе використовувати поняття «екстрема» як співвідношення вимог середовища й можливостей особистості з їхньої реалізації, уведене А. Г. Погореловим [5]. Результуючим поняттям, що виражає прояв екстрема й може бути використане для опису небезпечного простору діяльності, на наш погляд, є фактор ризику. Під фактором ризику ми розуміємо такий фактор, дія якого на людину може привести її до позамежного стану, тобто під впливом такого фактора організм людини може бути зруйнований. Ми припускаємо, що міра ризику, небезпеки діяльності промислового альпінізму визначається рівнем екстрема середовища, фізіологічною природою альпініста та його індивідуально-особистісними типологічними властивостями. Людина освоює небезпечне середовище, використовуючи свою готовність і адаптивні можливості. У процесі подолання висотних бар'єрів людина перебуває у стані межі своїх можливостей; у цей момент простором діяльності є фізіологічна природа людини та її самість, а пізнає її особистість як суб'єкт діяльності. Таким чином, умови екстремального середовища можуть бути використані особистістю для пізнання себе або подолання внутріш-

ніх бар'єрів свого розвитку. Екстремальні умови діяльності висувають високі вимоги до рівня психологічної стійкості промислового альпініста. Говорячи про специфіку промислового альпінізму, необхідно відзначити ще один важливий аспект – це вид діяльності із завданнями з різних напрямів. Досягнення основної трудової мети (виконання висотних робіт у безопорному просторі) породжує іншу мету – самозбереження, і, таким чином, зароджується конфлікт між мотивом досягнення результату й мотивом запобігання небезпеці. Нерідко зустрічаються ситуації, коли основна трудова мета відкидається через неможливість досягти безпеки у процесі діяльності. Виходячи із цього, в основу аналізу діяльності промислового альпініста покладено 3 фактори: 1) успішність як досягнення трудової мети; 2) «досягнення» як саморозвиток, подолання себе; 3) безпека діяльності. Необхідно відзначити, що метою, яка визначає мотив безпеки, є зниження екстрема до рівня адекватного можливостям промислових альпіністів. Це може досягатися або вибором екстремального середовища більше низького рівня, або підвищенням функціональних і резервних можливостей «промальпу». Метою, що визначає мотив досягнення (як мотив саморозвитку, подолання себе), є подолання значущою для особистості рівня екстремального середовища. У цьому зв'язку підвищення функціональних і резервних можливостей промислового альпініста може бути спрямоване як на досягнення трудової мети, мотиву досягнення (як саморозвитку), а також мотиву безпеки. Наприклад, альпініст Олег Гаврилін пригадує миття й ремонт будівлі Білого дому восени 1993 року. «Нам тоді повезло – ми за рік до пожежі обстежили цей будинок, відбивали кожну плиточку, у нас залишилися зв'язки й договір. І от у жовтні 1993 приїхали хлопці вночі й говорять: «Поїхали, почалася робота». Ми тижня два дуже ретельно там працювали. Будинок був увесь чорний, у сажі. Звичайно, було залучено дуже великі організації – трести, БМУ. Але, може бути, через те, що ми почали раніше, та й просто були активнішими й мобільнішими, нам випало виконувати дві третини всіх робіт з миття. Мили мийними апаратами високого тиску; там працювали військові хіміки, вони давали якісь спеціальні препарати для відмивання. Я особисто спилував герб на флаговій вежі – саме міняли герб СРСР на російського орла. Грамоту навіть дали – «За самовіддану працю при відновленні комплексу будинків Будівлі уряду РФ на Краснопресненській набережній», підписану Черномірдіним» (Ігор Турчанінов, майстер спорту з альпінізму). Цілями, що визначають мотив запобігання невдачі, є або подолання занадто високого рівня екстрема, коли неуспіх не буде засуджений значущим соціальним оточенням, або свідомо низького, коли успіх гарантований. Та-

ким чином, мети мотиву безпеки й мотиву запобігання невдачі будуть загальними тільки у другому випадку, коли немає необхідності в підвищенні функціонального рівня альпініста. Ключовим моментом успішності й гарантією безпеки є контроль із боку альпіністів за розвитком ситуації. Причому контроль на різних рівнях активності – фізичному, психологічному й соціальному. Цей аспект відзначають багато спортсменів і фахівці, що займаються екстремальними видами діяльності: «Спортсмен, що йде на ризик, має сильне відчуття реальності, розвинуте здатністю емоційного контролю». Спостереження за навколишнім оточенням, за тими умовами, в яких доводиться здійснювати діяльність, є дуже значимим для успішного й безпечно-го виконання діяльності. Як правило, промислові альпіністи вивчають об'єкт (місцевість), щоб уникнути помилок. Усе, що може статися під час виконання роботи, буде залежати від раптової зміни умов (відсутності або наявності снігу, дощу і т.п.), і тоді промальпіністу «потрібно розраховувати на вміння контролювати свої дії, щоб правильно зманеврувати у відповідь на несподіванки, які може «піднести» середовище». Втрата контролю за розвитком ситуації призводить до несприятливого розвитку подій. Аналіз окремих нещасних випадків, що можуть статися у промисловому альпінізмі, говорить про те, що нещасні випадки в цій професії трапляються найчастіше внаслідок недбалості або через неуважність. Якщо у звичайного працівника утома позначається тільки на зменшенні продуктивності, то для промислового альпініста утома є неприйнятною, тому що безпека працівника прямо пов'язана з його діяльністю, тобто якщо промисловий альпініст почуває себе утомленим, він має припинити трудову діяльність. Ніяке надійне спорядження не врятує альпініста, якщо він неуважний. Олег Гаврилін, промисловий альпініст, відзначає: «Найбільш небезпечно – це коли вже накопичується утома. Все-таки коли знаходиться багато днів на висоті, увага притупляється. Був випадок: хлопець неуважно подивився, не відключив фарбувальний пістолет (а це тиск 100 - 150 атмосфер). Спускався по мотузці із притиснутим до грудей пістолетом і випадково нажав курок – загнав фарбу під шкіру. Але взагалі я вважаю, що якщо є кваліфікація й усе робити правильно, те це достатньо безпечна робота».

З досвіду Дмитра Чорного, провідного аналітика компанії Knight Frank, у секторі промислового альпінізму ніколи не проводилися які-небудь якісні або кількісні дослідження. Альпіністи взагалі і промислові зокрема, – далеко не самогубці й дуже чітко орієнтовані на дотримання правил техніки безпеки. Загальні правила – працювати на двох мотузках (одна може ушкодитися, наприклад, перетершись об край даху), особисто перевіряти своє спорядження, корис-

туватися спеціальними підвісними альтанками для зручної роботи, не працювати в погану погоду. На відміну від гір, більшість нещасних випадків у «промальпі» пов'язана з людським фактором – будівельники, що працюють поруч, псують мотузки, технічні фахівці будинку погано кріплять конструкції, незадоволені мешканці не дають правильно організувати страховку й т.д. Для безпечного виконання моторних дій необхідно виробити адекватну оцінку ситуації. У той же час ефективний контроль припускає також прогноз зміни ситуації і своїх дій. Це вимагає підходити до роботи в екстремальному середовищі з позиції розгляду його як функціональної системи, що поряд з моторними містить у собі оцінні й когнітивні компоненти. Б. Д. Ельконін говорив, що побудувати дію завдання не менш важко, ніж побудувати предмет. Побудова моделі дії – необхідна умова для підвищення безпеки альпіністської діяльності. Важливими складовими психічного компонента для альпіністів є: психічний стан (напруженість, стійкість та ін.), психічна працездатність і психічні якості альпініста. Невміння контролювати свій стан і керувати ним приводить до дезінтеграції психічних функцій і неузгодженості дій. Це підтверджують дослідження багатьох авторів. Болгарський дослідник Б. Мартинов до безпосередніх причин, що породжують нещасні випадки, відносить:

- а) вплив неадекватних емоційних станів, афекту, апатії й т.п.;
- б) відсутність елемента творчості, передбачення й кмітливості;
- в) відсутність уваги;
- г) ухвалення неправильного рішення;
- д) стомлення.

Висновки. Підводячи підсумки, ми вважаємо важливим підкреслити необхідність розробки програми психологічного забезпечення альпіністів-спортсменів та промислових альпіністів. Зараз готується емпіричне дослідження, присвячене вивченню професійної адаптації й реабілітації цих зазначених контингентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Молодёжный спортивный портал: [Електронний ресурс]. - <http://sport.kharkov.ua/alpinism/alpinism-history/php>.
2. Абалаков А. Е. Триумф и трагедия великого альпиниста [Електронний ресурс]. - <http://risk.ru/users/tom/1846/>
3. Гофштейн А. И., Мартынов А. И. Промальп в ответах на вопросы. — М.: ТВТ Дивизион, 2005. — 112 с.

4. Наказ МНС України від 13.09.06 № 606 «Про удосконалення діяльності ДСВАРС МНС України» [Електронний ресурс].- Режим доступу до наказу: <http://www/mns.gov.ua>

5. Погорелов А. Г. Обучение преодолению экстремальных ситуаций альпинистами на этапе их профессиональной подготовки: дисс. ...кандидата психол. наук : 19.00.07 / Погорелов Александр Григорьевич. - М., 2003. – 226 с.